

KÖNYV SZEMLE

A magyar tudománypolitika alapvetése. Szerkesztette *Magyar Zoltán*. Kiadja a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége. Budapest, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda, 1927. N. 8-r. 628 l.

Tudomány és politika — mint a fenti könyv előszavában a magyar kultúra mai legmagasabb és legilletékesebb képviselője kifejti — voltaképen egymással meg nem férő ellenmondó fogalmak. Ez az összetétel egészen újkeletű, ezért szokatlan s talán nemelyeket megdöbentő. Helyes értelmezése a tudományos élet felvirágoztatása érdekében kifejtett tervszerű és rendszeres tevékenységet fedl s mint ilyen, a kultúrpolitikának legfiatalabb ága. A monumentális kultúrpolitika grandiózus méreteit az utolsó negyedszázadban a német szellemi élet vetíti elénk. A tudományos munka ma világszerte a tudományos nagyüzem kifejlődésének stádiumában van s a tudomány mai nagy differenciáltsága mellett nemcsak tudományos intézményeket kell szervezni, hanem rendszerezni kell magát a tudományos célkitűzést is. Ma minden tudományos közreműködésnek kimondottan tudománypolitikai feladatúnak és öntudatúnak kell lennie. Ezért a háború befejezése óta valamennyi nyugati művelt nemzet intenzív tudománypolitikát folytat s örömmel látjuk, hogy a magyarság is öntudatosan kapcsolódott ehhez a szellemi irányzathoz.

Mult évfolyamunk utolsó füzetében (1926. 3—4. sz. 261—276 l.) önálló cikk számolt be a magyar tudománypolitika hatalmas koncepciójáról, utolsó öt esztendejének évtizedek mulasztását pótló, a jelent és jövőt bölesen mérlegelő s a magyarság nemzetközi szellemi érvényesülését céltudatosan szolgáló eredményeiről. Ennek a tudománypolitikának alapgondolata egyrészt olyan szervek beidegzése a magyar szellemi életbe, amelyek befelé épűgy, mint kifelé hivatásszerű rendeltetéssel képviseljék és támogassák a magyar tudományosság multban gyökerező értékeit, másrészt az eddigi magyar és nemzetközi eredmények számbavételével körültekintő kijelölése azoknak a legközelebbi feladatoknak, amelyeknek megoldása a magyar szellem érvényesülésének eminens érdeke. A világháború borzalmaiból esorbitatlan tekintéllyel kikérvűlt tudományosság ráébredt arra a meggyőződésre, hogy a feladatok rengetegében biztos eredményekre csak úgy számíthat s a kultúra magasabb érdekeit csak úgy szolgálhatja, ha az egyéni kezdeményezéseket céltudatos törekvésekbe tömöríti s a szét-szórt erőket és szerveket jól megfontolt munkaprogrammba egyesíti. Az az élénk és lázas kultúrpolitikai és tudományos tevékenység, amelynek egyre nagyobb arányait bontja ki a mai magyar szellemi élet, ismét annak bizonyága, hogy a magyarság most is, mint a multban, dolgos tényezője akar lenni a nemzeti kultúrán át az általános emberibe kapcsolódó európai nagy szellemi közös-ségnek. Most talán még inkább a nemzeti becsület kérdésének és a jobb jövő feltételének tekinti azt a törekvést, hogy a magyar tudományosság a nemzetközi légnomást kibírja s így letiportságában is erőt és nagyráhivatottságot reprezentálhasson.

Ennek a tudománypolitikának a körvonalait, vezető szempont-

jait, célkitűzéseit, szerveit és eredményeit nagyjában már vázoltuk az 1926. évi természet-, orvos-, műszaki- és mezőgazdaságtudományi országos kongresszus *Munkálatai* alapján s megállapítottuk, hogy ennél szebb, megnyugtatóbb, felemelőbb és bizalmat-keltőbb magyar könyv az utolsó nyolc esztendőben nem jelent meg nyomtatásban. Ugyanezt a megállapítást még fokozottabb mértékben érezzük át *Magyary Zoltán* fent leírt hatalmas művének áttanulmányozása után. Ez a könyv nemcsakupán áttekintése a magyar kultúrpolitika egész hálózatának, nemcsak visszapillantás a magyar szellem multjára és előrenéző rendszerezése a nagyméretű teendőknél, hanem úgy, amint előttünk áll, felemelő is lett egyszersmind, mely a nagyrahivatott magyar jövődő perspektíváját tárja fel előttünk.

Ez a 628 lap terjedelmű könyv az előszón, tartalomjegyzéken, személynév- és tárgymutatón kívül 53 tanulmányt foglal magában 42 magyar tudós tollából és 84 illusztráció teszi díszessé gondos kiállítását. Ismertetésünk, sőt még egy tanulmány kerete is szűk lenne ahhoz, hogy e könyv valamennyi eredményét kivonatolja az érdeklődő számára. Mégis megpróbáljuk nagy vonásokban áttekinteni hat fejezetre oszló tanulságos tartalmát, melyet a szerkesztő a magyar tudománypolitika mai állapotának rajzával vezet be (3—17 l.). Ebben vázolja a háború előtt elért fejlődési fokot, majd pedig kulturális statisztikai adatokból, a tudományos intézmények ismertetéséből, a tudományos munkásságra hivatott szakferfiak által betöltött állások számából (1926—27 évben 1165), a tudományos irodalmi termelés kimutatásából (1861—1900 közt 20.119 magyar tudományos könyv) s az állami költségvetés, illetőleg zárószámadás adatainak és tanulságainak megfigyeléséből (az 1926—27-ik évben 122,342.245 pengő, az állam összes kiadásának 9,30%-a) a legegaktabb képét nyújtja a jelenlegi magyar tudományos birtokállománynak. E rendkívül tanulságos s az egész magyar kultúrpolitika szempontjait átfogó tanulmány után az I. fejezet (21—56 l.) a magyar tudománypolitika alapjául szolgáló statisztikai anyagot dolgozza fel, feleletet keresve arra a kérdésre, hogy szüksége van-e a magyarságnak koncepciózus tudománypolitikára, s ha igen, elbírja-e azt? *Laky Dezső* válaszol rá, a régi és a mai Magyarország kulturális viszonyaiba bevilágító érdekes adalékai-val. Bármennyire tanulságos volna valamennyi felsorolása, a helyszűke miatt csak néhányra utalunk. Így pl. arra az érdekes adatra, hogy a trianoni békekötés Magyarország népsűrűségét 81,9-re emelte s lakosságának csaknem $\frac{1}{3}$ -a város lakó, ami magában véve is a kulturális színvonal bizonyos fokát jelenti. Az is jellemző adat, hogy az írni és olvasni nem tudók tömege törpe kisebbséggé (15,2%) zsugorodott, ami a népiskolák tervbe vett nagyarányu szaporítása révén 2—3 évtized múlva teljesen el fog tűnni. Az 1920. évi népszámlálás adatai szerint a mai Magyarország 30—34 éves lakosságának 4 osztályu középiskolai képzettséggel bírt 13,2%, 6 osztályuval 6,5% és nyolc osztályuval 5,2%-a, ami amellett tanuskodik, hogy a magyar nép erős rétege átment a középfokú oktatáson. E számok Magyarország kulturális viszonyai iránt bizonyos megnyugvást keltenek s különösen a külföldi adatokkal való egybevetésükből az tűnik ki, hogy a magyar nép a kulturális színvonal átlagán felül áll. Abból pedig, hogy a lakosság 1,7%-a főiskolai végzettségű, azt az indokolást lehet levonni, hogy érett a helyzet és jogosult a törekvés a széles alapvetésű tudománypolitikára.

E kulturális háttér megvonása után a II. fejezet (59—140 l.) szemügyre veszi a magyar tudományos munka multját, jelenét s kitűzi a jövő feladatait, keresve a helyes magyar tudománypolitika irányelveit és konkrét teendőit. Ezt a jövőre irányuló szellemi számvetést *Kornis Gyula* vezeti be, rendkívül ala-

pos vizsgálat alá fogva a magyar tudományos élet fejlődését, rugóit és akadályait. Aztán sorra következik a filozófia (*Kornis Gyula*), magyar nyelvészet (*Gombocz Zoltán*), magyar irodalomtörténet (*Horváth János*), magyar néptudomány (*Solymossy Sándor*), klasszika filológia (*Husztai József*), germán filológia (*Bleyer Jakab és Petz Gedeon*), román filológia (*Eckhardt Sándor*), szláv filológia (*Melich János*), keleti filológia (*Németh Gyula*), magyar történelem (*Hóman Bálint és Szekfü Gyula*), művészet történet (*Hekler Antal*), archeológia (*Alföldi András*), jogtudományok (*Moór Gyula és Magyary Géza*), közgazdaságtan (*Heller Farkas*) és a statisztika (*Buday László*) multja, jelene és jövő feladatainak körvonalozása. Mindenik tanulmány három szempont szerint csoportosítja a megállapításait. A multra nézve vázolja az illető tudományterület magyar fejlődésének eddigi irányait, főbb kiemelkedő pontjait, a kutatások eredményeit, hiányait és akadályait. A jelenre és a jövőre nézve főképen arról tájékoztat, hogy milyen irányban folynak most a vizsgálatok, mik a közeli és távoli feladatok, mire kell elsősorban koncentrálni a kutatást, mik ennek az általános és különös eszközei s a felmerülő akadályokat hogyan lehetne elhárítani. Végül a nemzetközi kapcsolatokra nézve felvilágosítást nyújt az illető tudományok terén a nemzetközi munkamegosztásról, valamint arról a hivatásról, amely e terén a magyar tudományosságra háramlék. Ez a fejezet voltaképpen a kiegészítése a természet-tudományok valamennyi ágát hasonló szempontokból vizsgáló mult évi Munkálatoknak s most a magyar tudományosság egész területe eddig még soha így át nem tekintett céltudatos rendszerezéssel áll előttünk.

A könyv derekát (141—472 l.) a III. fejezet foglalja le, mely a tudományos munka magyar mőhelyeit és eszközeit mutatja be olyan beható részletességgel, ahogyan azt sehol másutt meg nem találhatjuk. Itt a tudományos feladatok szolgálatában álló intézmények ismertetését kapjuk történeti fejlődésükben és nemzetközi helyzetük perspektívájában. A felsőoktatási intézetek gazdag első fejezete gondos tájékoztatás az egyetemek külföldi kialakulásáról (*Magyary Zoltán*) és színes kultúrhistoriai kép a magyarok külföldi egyetemjárásáról (*Lukinich Imre*). A következő cikkben részletekig hatoló pontossággal megismerjük a magyar egyetemek történetét, szervezetét, önkormányzatát (*Magyary Zoltán*), tanulmányi rendjét (*Mihályfi Ákos, Stráner Vilmos, Magyary Géza, Grósz Emil, Kornis Gyula*), az egyetemi tanszéket, intézeteket, szemináriumokat és a jövő feladatait tanulmányi, anyagi téren, személyi tekintetben, organizáció és adminisztráció, valamint a bel- és külföldi kapcsolatok szempontjából (*Magyary Zoltán*). Azután külön fejezetekbe sorakozik a jogakadémiák (*Magyary Zoltán*), a tudományegyetemi közgazdaságtudományi kar (*Erődi-Harrach Béla*), a műegyetem (*Zelovich Kornél*), a bánya- és erdőmérnöki főiskola (*Mihálovits János*), az állatorvosi főiskola (*Manninger Rezső*) és a gazdasági akadémiák (*Károly Rezső*) ismertetése a fenti szempontok szerint. A közgyűjtemények címszó alatt a múzeumok, könyvtárak, levéltárak (*Hóman Bálint és Szekfü Gyula*), az országos könyvforgalmi és bibliográfiai központ (*Pasteiner Iván*) és a bibliográfia (*Fitz József*) kerül tárgyalás alá olyan formában, hogy az nemcsak a szakember igényeit nézi, hanem a tudomány távolabbi területein működők számára is tájékoztatásul szolgál. Kiténik a következő cikkekből, hogy milyen különös gondot fordít a magyar tudománypolitika a kutató intézetekre, amelyekben az oktatástól független legmagasabbrendű tudományos munka folyik (*Magyary Zoltán*). Ilyen magyar kutató intézetek: a csillagvizsgáló intézet (*Tass Antal*), a meteorológiai és földmagnes-

ségi intézet (*Róna Zsigmond*), a földrengési obszervatórium (*Kövesligethy Radó*), az Eötvös Lóránd geofizikai intézet (*Pekár Rezső*), a földtani intézet (*Mauritz Béla*), a tihanyi biológiai intézet (*Verzár Frigyes*), a növénykert (*Soó Rezső*), a közegészségügyi intézet (*Johan Béla*), a mezőgazdasági kísérletügyi intézmények (*Károly Rezső*) és a központi statisztikai hivatal (*Kovács Alajos*). Ezek az intézmények kiválóan reprezentálják a magyar tudományosság erejét s hathatósan egyengetik a magyarság nemzetközi tudományos pozíciójának emelkedését. Végül ez a fejezet részletesen kiterjeszkedik a külföldi magyar tudományos intézetek (Róma, Berlin, Bécs) és egyéb tudományos magyar kapcsolatok (Dorpat, Szófia, Madrid, Páris, Északamerika, Genf, Stockholm, Anglia, Finnország, Lengyelország) ismertetésére (*Magyary Zoltán*) s megállapítható, hogy a magyar tudománypolitikának egyik legbecsélyesebb gondja a külföldhöz fűződő tudományos szálak állandó szemmel tartása és tervszerű továbbfejlesztése által a magyarság nemzetközi tudományos érvényesülésének elősegítése, ami természetszerűleg kulturális súlyt, politikai tekintélyt és hatalmi pozíciót is von maga után.

Az előttünk fekvő könyv tervszerűségét és mindenre kiterjedő gondosságát mutatja a IV. fejezet is (475—559 l.) mely a tudomány művelőinek szervezeteivel, a Magyar Tudományos Akadémiának (*Balogh Jenő*), a ma fennálló főbbi (51) tudományos társulattal és azoknak országos szövetségével foglalkozik (*Magyary Zoltán*), valamint kiterjeszkedik azoknak a külföldi tudományos szervezeteknek felsorolására és ismertetésére, amelyek ma a nemzetközi tudományos kapcsolatok hordozói s amelyekhez kapcsolódva kell a magyar tudománynak arra törekednie, hogy nemzetközi helyzetét méltóan kialakíthassa. Ebben a fejezetben igen nagy értékű a *Baranyai Zoltán*tól és a *Berlini Magyar Intézettől* külön-külön összeállított repertórium a nemzetközi tudományos intézményekről (94) és a németországi tudományos szervezetekről, valamint a *Magyary Zoltán* tájékoztató ismertetése a Nemzetek Szövetségének fennhatósága alatt 1922-ben létrejött Commission de Coopération Intellectuelle megalakulásáról, munka-programjáról, szervezetéről, magyar bizottságáról, eddigi eredményeiről és jövőbe kiható jelentőségéről.

Az V. fejezet (563—602 l.) látszólag lazább kapcsolatban van a mű többi részével. Ez a tudományos munka eredményeinek közléstételét tartalmazza s ismerteti a könyv magyarországi történetét (*Gulyás Pál*), a szellemi termékek technikai előállításának és forgalombahozatalának módjait (*Kecéri-Szántó Andor*) és a tudományos termeléssel kapcsolatos jogviszonyokat (*Kuncz Ödön*). Aki meggondolja azt, hogy mi a nyomtatott betű jelentősége a tudomány előbbrevitelében s figyelembe veszi azt a sok nehézséget és energia veszteséget, amit a tudomány művelőinek a nyomda-technikai ügyekben való járatlansága okoz, az elfogja ismerni ennek a fejezetnek nemcsak a praktikus hasznát, de a tudománypolitikai jelentőségét és a szerkesztő mindent meglátó körültekintő szempontjait. Végül az utolsó, a VI. fejezet (605—618 l.) az autonóm decentralizáció útján haladó magyar tudományos élet közigazgatásának és kormányzásának bemutatásával összefoglalja (*Magyary Zoltán*) a magyar tudománypolitika eddigi legjelentősebb tényezőit (Országos Magyar Gyűjteményegyetem, Országos Természettudományi tanács, Országos Ösztöndíjtanács, Suprauniversitas), amelyek a jövőt már is kézben tartó hatalmas koncepcióról tanuskodnak a magyar műveltség emelkedése és nemzetközi súlyának növekedése tekintetében.

E rövid tartalmi áttekintés is, amely igyekezett a könyv valamennyi lényeges eredményét legalább érinteni, önmagában hordja

az elismerést és a legőszintébb dícséretet a könyv szerkesztője iránt, aki e kitünően összeállított mű lapjain hosszu évtizedekre szóló alapvetését mutatja be a magyar tudománypolitika széles hálózatának. Az olvasó részéről az elismerést *Magyary Zoltán* iránt különösen fokozza az, hogy nemcsak szerkesztette, de a legfontosabb fejezeteiben maga is írta ezt a könyvet s még inkább az a körülmény, hogy nemcsak adatgyűjtője és elméletirője e tudománypolitikai koncepciónak, hanem fontos pozíciójánál és széles európai látókörénél fogva tevékeny építőmunkása is annak. Aki bele akar tekinteni a háború utáni Magyarország kulturális és szellemi életébe s mérlegre akarja vetni a magyarság jövőjét, az nem mellőzheti *Magyary Zoltán* könyvét, amely az 1926. évi Természettudományi Kongresszus Munkálataival és *Klebensberg Kuno* miniszter cikkeit, tanulmányait és beszédeit magában foglaló most megjelent hatalmas kötetével (1927, Athenaeum) együtt valószínűleg korszakalkotó jelentőségű enciklopédiája a tetterőtől feszülő és magának a műveltség fegyvereivel jövőt kényszerítő magyarság munkaprogramjának. E könyvek lapjairól kitaró szívós munkára készítető felemelő érzés, csüggettség nélküli tevékeny erő vetődik elénk s tudatos átérzése annak, hogy a tudomány a legszorosabb összefüggésben áll a nemzet létérdekeivel. Ezeknek az etikai hatóerőknek az erdélyi magyar közszellemre is le kell vezetődniök és a szellemi élet egységénél fogva minékünk is kapcsolódnunk kell a magyar tudományosság célkitűzéseinek támogatására. Számot kell vetnünk a tudomány szerepével az erdélyi magyarság életében s ennek megfelelően megszerezniük kell feladatainkat s céltudatosan összefogni erőinket. Meg kell állapítanunk a tudományosságnak az egyetemes magyar szellemi életbe ívelő sajátosan erdélyi feladatait s meg kell teremtenünk a megvalósításukhoz vezető legalkalmasabb módokat és eszközöket. Csak ilyen tervszerűséggel lehetünk számbavehető értékes tényezői a magyar szellemi életnek. Erre tanít meg a *Magyary Zoltán* könyvéből hatalmas arányokban kiemelkedő magyar tudománypolitika iránya, amelynek ismerete és átérzése nélkül senki sem szolgálhatja a tudományos munka célszerűségét. Ezért nem tudjuk eléggé hangsúlyozottan figyelmébe ajánlani ezt a könyvet az erdélyi magyar szellemi élet s különösen a tudomány minden munkásának.

Dr. György Lajos.

Cs. Lázár László: Egy természettörvény és az emberiség jövője. 2-ik kiadás, Cluj-Kolozsvár, Minerva, 1926. 145 l.

Nem mindennapi dolog az, hogy valaki 1919-ben kiad egy munkát, melyen szeretettel csüng s melyet ajándékban odajuttat az olvasni akarók kezébe s mikor fölfedezi munkája esetleges hiányait, tanulmányokat végez, a művet 1926-ban újból kiadja kibővítve s német és angol nyelven is megjelenteti.

Ezt tette fent említett szerzőnk, aki munkáját — amint mondja — négy alapigazságon építi fel (Bevezetés, 5 l.): 1. „Változhatatlan és örök isteni természettörvény az, hogy minden cselekedetben már benne van a megfelelő következmény...” 2. „Minden cselekedet jó, mely az ember lételet fejlődésében és tökéletesedésében előmozdítja.” Az ellenkező rossz. 3. „Az embernek állati teste, emberi lelke és isteni szelleme van.” 4. „Az emberiség jövő hitének és belőle fakadó új világnézetének alapját csak az emberben élő isteni szellem szülöttje, az emberi értelem képezheti.” (5 l.)

Ezzel az alapfelfogással írta meg szerzőnk 3 részre osztott művét és pedig az I. részben szól a teremtésről, a természettörvény-

ről, az emberi cselekedetek és következményeiről, az emberiség eredetéről, a természettörvények és az emberről, az emberről, tévedéseiről, az emberről, mint állati lényről (mult), mint isteni lényről (jövő), az ember lelki életéről (hit és vallás, erkölcsiség, hit, vallás), az ember átneveléséről, a szabadakaratról, Istenről, a teremtőszellem uralmáról, istenszeretetről, feltámadásról, a tudatos hitről, az imáról.

A II. rész tartalma: A világbéke (a világbéke előfeltételei, a világbéke, az „Államok Békeszövetsége” szerződésének tervezete), az ostromzár.

A III. részben találjuk: A szociálizmus és hivatása, a szociálizmus és a természettörvény kérdései, a cselekedetek és következmények törvénye a közgazdaságban, a kormányformákról, a hazaszeretet és az internacionálé, Krisztus és a kommunizmus c. fejezeteket s van egy függelék.

Szerzőnk rendszeres munkát óhajtott írni s bár ezt nem igen látjuk a könyv olvasása közben, azt megállapíthatjuk, hogy az első fejezet inkább elméleti megalapozás, a második az élet politikai oldalát (állam) tárja fel s a harmadik a társadalmi kialakulást mérlegeli és kívánja irányítani. A függelék egy gyakorlati példát említ fel Franciaország esetében „az életből ellesve.”

A fejezetek címéből megállapítható, hogy e könyvben a tudományok s az emberi szellem produktumának és irányzatának csaknem minden formájával találkozunk.

E sok kérdés megoldásához szükség van csillagászatra, geológiára, hittanra, erkölestanra, vallásbölcseletre, politikára, gazdaságtanra, származástanra, fejlődéstanra, neveléstanra, szociológiára, történelemre stb. stb. ...

Nyilvánvaló, hogy a könyv tartalmának alapos kifejtése egy ember képességeit meghaladja, sőt még az olvasó sem képes teljes biztossággal követni mind a sok tárgyat.

Nem is ebben van jelen könyvnek az értéke. Ez a könyv inkább gyakorlati jellegű s az olvasónak praktikus eszét és szíve érzését, érzületét akarja befolyásolni abból a célból, hogy az illető a természettörvényeket felismerje s azokat céljaira okosan felhasználja (15 l.) és megértse, hogy ki-ki saját szerencséjének kovácsa és cselekedetének következményét mindenki kell, hogy viselje.

Írónk négy alapigazságát beledolgozta művébe s bár mindenik fontos, mégis az első az, amely a mindenség életének alapformáját szolgáltatja. Ez a tanítás lényegileg meggyezik a buddhista *Karma* (tett, cselekedet) tanával s bölcseletileg a kauzalitás törvényében nyert kifejezést. Annyi különbség azonban van, hogy írónk a cselekedet és következmény törvényét nem önmagában állítja oda, hanem isteni eredetűnek tartja.

Harmadik alaptörvényében az ember állati testéről, emberi lelkére és isteni szelleméről beszél, mely utóbbi az értelemmel kerül közvetlen közelségbe. E megkülönböztetései nem állják meg a kritikát s hasonló határozatlansággal még más fogalmakkal kapcsolatban is találkozunk.

Tetszik az egész könyvben az, hogy szerző olvasni és gondolkodni szeret s hogy oly nagy mértékben szívén viseli az ember s embertársai sorsát, hogy a nemzetek és népek okos életét s így békéjét és fejlődését forgatja eszébe s szeretné s munkást és a munkadót egy nagyszabású természetes életben és munkálkodásban harmoniába hozni.

Cs. Lázár László törekvését szervesnek tartjuk s meg vagyunk győződve, hogy aki művét elolvassa, annak bensejében vágy tá-

mad a természetes és okos életre s mégha tudósok kezébe kerül is ez a könyv, azok is legalább jóérzéssel teszik le, mert az emberi haladásban való hit az embert jó érzésre hangolja.

Dr. Kiss Elek.

Fekete József és Váradi József: *Széchenyi vallomásai és tanításai*. Budapest, „Studium” 1927. 8° 3—507 l.

Széchenyi összes művei kiadásának hatalmas sorozata mellett egy igen hasznos és szükséges Széchenyi-anthológia ez a könyv. Nagy szeretettel és nagy buzgósággal összeállított anthológia Széchenyi műveiből, hogy mindenki könnyen hozzáférhesen ez Isten adta nagy szellem bőséges kincsesházához okulást és nemes erények kultuszát merítve belőle. A könyv két lelkes férfiú ifjúkori fogadalmából született. Fekete és Váradi még tanárjelölt korukban (1910) megfogadták, hogy Széchenyi emlékét azzal szolgálják, hogy tanításait összeszedik és mindenfelé elterjesztik. Az ifjúkori fogadalmat csak most válthatták be, Széchenyi születésének századik évfordulójára. De talán soha jobbkor, mint most, mert soha annyira nem volt, mint most, a szétszórátás után szüksége a magyarságnak egy olyan tanítóra, aki, mint leg-hívebb magyar, minden szavával, minden tettével, egész életével a fajtánkhoz való hűségre tanít.

A könyv, melyhez Schandl Károly dr. írt előszót, egy Széchenyi jelentőségét lelkesen kifejtő bevezetés (Fekete József tollából) és Széchenyi életének renkívül aprólékosan összeállított adatai (Váradi József szorgalmát dicséri) után idézeteket közöl Széchenyi összes műveiből, melyek vallomásszerűen világítják meg életének mozzanatait. Ezek után tanításai következnek a megelégedés, a bölcsesség és a nemzeti fölemelkedés és boldogulás alapjairól, az ember világáról, az ember társas világáról, a magyarság világáról. Külön csoportba vannak foglalva imádságai, gondolatai és két levele, egyik a nagyecenki templom építése, a másik K. Csoma Sándor emlékjele tárgyában.

E rendkívül gazdag anyagot igen jól csoportosították az összeállítók, könnyen el lehet benne igazodni és valóban alkalmas arra, hogy mindenkihez közel vigye Széchenyit. E célból eredeti, ma már történeti értékű kereteikből kiemelt, tartalmilag s formailag önállónak mondható Széchenyi-szemelvényeket adnak. Nyelvének ma rosszul hangzó idegenszerűségeit helyesbítették, használatból kiment szavait maiakkal cserélték föl, mondatait másként tagolták. Mindezt azért, hogy közelebb vihessék Széchenyi eszméit az olvasókhoz, hogy szívesebben olvasva biztosítsák csodálatos léleknevelő hatásukat. Ez az eljárásuk teljesen megfelelő pedagógiai céljuknak. Kár is lett volna pontosan ragaszkodniuk az eredeti szöveghez, hiszen a *Magyar Történelmi Társulat* Széchenyi kiadása van arra hivatva, hogy a tudományos célt szolgálja, meg aztán a német és más nyelvű eredetiből fordított részletek mai nyelve a régi nyelvvel együtt egészen tarkává tette volna a könyvet.

Hisszük, hogy a könyv eléri célját: Széchenyit a magyarság nagy tanítójává teszi. A Magyarországon szerte megszervezett *népőiskolák* egyikében, a dunántúli kis Csanak községben már tettek is próbát és tapasztalták, hogy a megfelelő előkészítés és magyarázat után a földműves ifjak és leányok megértették a felolvasott szemelvényeket.

Vajon eljut-e a könyv hozzánk és lesznek-e itt nekiünk is falusi népőiskolánk, melyeken lelkes vezetők Széchenyi eszméit és tanításait magyarázzák?

(k. e.)

Császár Elemér: *Arany János képzetele*. Budapest, 1927. 8°, 30 l.

A szerző az irodalmi köztudatba is beleygőkeresztett azon legenda ellen száll síkra, hogy Arany képzetele zegényes volna. E téves hit első hirdetője maga Arany, ki mindvégig abban a hitben élt, hogy nincs fantáziája. Elterjedt az irodalmi köztudatban, hogy Aranynak rekonstruáló, kiegészítő fantáziája van s hogy források, kész mese híján alkotni nem tud. Császár Elemér egész sor példát idéz reá, hogy Arany egy szálló ígére, egy-két sornyi hagyományra egész mesét épít (Pázmán lovag, Nagyidai cigányok, Rege a csodaszarvasról, Keveháza), akárhány költeményének még ennyi úgynevezett „forrás“-a sincsen (Tetemrchívás, A honvéd özvegye). Arany alkotó képzetének legcsodásabb terméke a *Toldi szerelme* főcselekménye. Megalkotásában Arany képzete oly merészen teremtett, mint akármelyik romantikus regényíróé.

Művészileg azonban még fontosabb és értékesebb Arany képzetének az az ereje, melynél fogva meselemeit új színekkel, új jelentésekkel tudja felruházni. Ez a művészi képzelőerő különösen négy téren nyilvánul: 1. a lelki indítékok fölfedésében, a motiválásban (Toldi gyilkosságának, a sírablásnak, a király hároméves haragjának motívumai); 2. komponáló erejében; 3. a költői eszme eleven kisugározatásában a mese egészéből és 4. (ami talán a legfontosabb) jellemábrázolásában. A szerző, ki Arany művészetének ma egyik legkiválóbb ismerője, mindezt a példák nagy bőségével illusztrálva, finom elemző művészettel és meggyőző erővel fejti ki s arra az eredményre vezeti olvasóját, hogy: Arany gazdag leleményű, erős képzetű költő s talán épen akkor a legnagyobb, mikor el meri tépni azokat a láncokat, amelyek a hagyományhoz bilincselik. A szerző fejtegetése jelentős terméke az Arany irodalomnak. Kevesen tudtak oly közel férközni s oly világos bepillantást engedni Arany művészetének titkaiba, mint ő ebben a mindvégig érdekes és lebilincselő tanulmányban.

Csúry Bálint.

Rosnyai Dávid: *Horologium turcicum*. A Magyar Nemzeti Múzeumi Könyvtár kéziratából bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva kiadta Dézsi Lajos. Budapest, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1926. 260 oldal. (Régi Magyar Könyvtár 38 kötete. Szerkeszti Császár Elemér).

A *Régi Magyar Könyvtár* célja az, hogy a régebbi magyar irodalom írásban, vagy nyomtatásban fennmaradt termékeit a kutatás számára hozzáférhetőbbé tegye. A Rosnyai Horologium Turcicum-a már jó ideje ismeretes a magyar irodalomtörténetírás előtt, ám kéziratos példányát kevesen tanulmányozhatták. E munka reánk, erdélyiekre nézve különös érdekességgel bír, mivel fordítója erdélyi ember volt, kinek élete szorosban beilleszkedik azokba az időkbe, melyekről *Apor Péter* méla fájdalommal emlékezik meg *Metamorphosis*-ában.

Rosnyai Dávid 1641-ben született, valószínűleg Marosvásárhelyt. Kolozsvárt tanult, majd jó ajánlásra *Anafi Mihály*-a fejedelem, felfogadta török deáknak. Egyelőre sok bajjal járt reá nézve ez a mesterség, mivelhogy törökül semmit sem tudott. Ezért *Anafi* török földre küldötte, először Nándorfejérvárra, aztán Eszékre. Itt azután szorgalmasan tanult, míg végre Konstantinápolyba került. Ettől kezdve sok ügyet kellett elintéznie. Hogy minden bajjal kellett küzdeudnie az ilyen állású embernek, arról

kimerítően tájékoztat minket *dr. Bíró Vencel* könyve (Erdélyi kö-
vetek a portán). 1678-ban bevádolták, hogy ő is részes a *Béldi Pál*
összeesküvésében. A gyanakvó Apafi elfogatta és négy évig fog-
ságban tartotta Görgényben és Szamosújváron. Fogsága alatt fo-
gott hozzá a *Horologium Turcicum* fordításához. Kiszabadulása
után újra visszanyerte hivatalát. A fejedelemség megszűnte után
nyugdíjazták. Rosnyai 1718-ban halt meg.

Rosnyai Dávid szorgalmas író volt. Történelmi munkái, kü-
lönösen naplói korának sok becses adatát őrizték meg. Irodalmi-
lag nevezetes *Horologium Turcicum*-a, melyet törökből fordított. E
munka a szanszkrit irodalomnak nevezetes alkotása, a *Pancstant-
ra*, vagy „*Kalilah és Dimnah*“, melyet török nyelvre *Ali Cselebi*
fordított *Hümájun-náme* (Császári könyv) címmel. A történet ke-
retes elbeszélés, hasonlóan az Ezer egy éjszakához. Egyes elbeszé-
lései azonban jórészt állatmesék, egy pár galambról, a kányáról
és az ölyvről, a párducról és az oroszlánról, a borzról, stb. Az ál-
latmeséknek tanulság a célok, mint Aesopus történeteinek.

Ezt az erkölcsi példázatot szolgáló keretes elbeszélést Rosnyai
Dávid óta többen is lefordították, sőt, amint egy jegyzetből értesü-
lünk, *dr. Büchler Pál*, a tudós marosvásárhelyi tanár 1917. óta be-
vezetéssel együtt teljes fordítással rendelkezik, kiadása azonban
— sajnos — még mindig késik.

Rosnyai Dávid fordítása gyengén sikerült. Stílusa nehézkes,
olvasását pedig nagyban megnehezíti a latin szavak túlzott hal-
mozása. A régi magyar irodalom szempontjából azonban még így
is jelentős ez munka, mert oly időben keletkezett, amikor a szép-
próza munkái száma elenyészően csekély.

A kiadás pontosságáról és adatainak helyességéről *dr. Dézsi*
Lajos neve és tudományos tekintélye kezeskedik.

dr. Rajka László.

Jegyzetek a Régi Magyar Költők Tára hetedik kötetéhez. Irta:
Szilády Áron. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából
sajtó alá rendezte és folytatta Dézsi Lajos M. Tud. Akad. r. tag.
Budapest, 1926. 321—426 oldal.

A „*Régi Magyar Költők Tára*“-nak VII. kötete 1912-ben jelent
meg a régi magyar irodalom egyik legérdemesebb kutatójának,
Szilády Áronnak szerkesztésében. Akkor a kiadáshoz a következő
megjegyzést csatolták: „A jegyzetek ezen kötethez külön füzetben
fognak megjelenni“. Sajnos, tizennégy évnek kellett elteltie, míg
e megjegyzés ígérete valóra válhatott. Szilády Áron 1922-ben meg-
halt, mire az Akadémia *dr. Dézsi Lajost*, a volt kolozsvári magyar
egyetem tanárát bízta meg a kézirati hagyatéék rendezésével és
folytatásával.

A RMKT-nak VII. kötete XVI. századbéli magyar költők mű-
veit tartalmazza az 1560—1566. időszakból. A jegyzetek az anyag-
nak jó egyharmadához Szilády feldolgozásában készen állottak és
Melius Péter életrajzában szakadtak meg. Így a folytatás mun-
kája tekintélyesebb volt, mint a kész anyag sajtó alá rendezése.
A kiegészítő jegyzetek a Szilády szövegében az irodalomtörténet
legújabb feldolgozásai alapján a „Jegyzetek“ érvényét a megje-
lenés évéig terjesztik ki.

A jegyzetek mintegy 36 költeményről és egy drámáról szól-
nak. Mindezek az 1560-as évekből valók. A költeményekre vonat-
kozó jegyzetek bőségesen kimerítik mindazt, amit a kutatás
azokról eddig megállapított, sőt néhány helyen azt még tovább is
viszik, mint pl. a *Pesti György* halálénekéhez fűzött terjedelmes

közleményben. Életrajzi adatainak bőségével és érdekességével tűnik ki a *Dávid Ferencről, Huszár Gátról*, különösen pedig a *Bornemisza Péterről* szóló jegyzet.

A költői művek közül, melyekhez e jegyzetek készültek, irodalmi érték szempontjából kettőt kell kiemelnünk; az egyik a *Szendrei névtelen* műve, *Szilágyi Mihály és Hajmási László története*, a másik a *Comoedia Balassi Menyhárt áruhatásáról*. Szilágyi és Hajmási története mint irodalmi alkotás is figyelemre méltó, tárgyát pedig újabb költőink ismételtelen feldolgozták. A jegyzet behatóan ismerteti azokat a kutatásokat, melyek a Szendrei névtelen személyének megállapításával foglalkoztak. A fejtegetés eredménye az, hogy *Balassa Bálint* szerzősége valószínűtlen. Még ennél is bonyolultabb a széphistória történeti háttere és irodalmi összefüggése, melyet a kutatás kielégítően megvilágított. A Balassa Menyhártról szóló Comoedia jegyzete meggyőző arról, hogy szerzője minden valószínűség szerint nem *Karádi Pál* volt. Érdekes a jegyzet életrajza Balassa Menyhártról, mely a dráma szerzőjének egyoldalú túlzásait a való értékére szállítja le.

E becses adatok átolvasása alkalmával önkéntelen sajnálattal gondoltunk arra, hogy erdélyi szépíróink visszarettennek a látzólag kellemetlen munkától, melyet egy ily jellegű mű elolvasása kezdetben okozna. Pedig kétségtelen, hogy végtelenül becses, történelmi időkre jellemző tudósítást nyernének egy letűnt, küzdelemteljes korról és ez a történelmi távlat sokkal szerencsésebben ihletné íróinkat történelmi tárgyú műveik írásánál, mint eddigi bizonyára nem kellően elmélyedő tanulmányaik. Huszár Gál, vagy Bornemisza Péter élete vérbeli művész kezében kész regény. A kincsek készen kínálkoznak, vajjon ki nyul először utána?

Szilády Áronról és Dézsi Lajosról dícséretet mondani, részünkről illetlenség lenne. A magyar irodalomtörténet kutatóinak sorában ott állanak a legelsők között és e munka méltó nevükhöz.

dr. Rájka László.

Brisits Frigyes: Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei. Pallas irodalmi és nyomdai r. t. kiadása. Budapest. Év nélkül. 155 o.

A magyar irodalomban már meggyökeresedett az a tudat, hogy a Gyulai-féle Vörösmarty kiadás teljesség és pontosság szempontjából egy költő összes műveinek mintá kritikai-kiadása. Ezt a felfogást dönti meg — ami a teljességet illeti — Brisits könyvével, amely Vörösmartynek eddig ismeretlen költeményeit tartalmazza. A közzétett költemények előbb a nagyváradi premontrai főgimnázium, majd magánszemélyek birtokában voltak és Széll Kálmán közvetítésével kerültek Brisits kezébe, aki a lehetőség szerint rendszerezte, bevezetéssel és a szükséges jegyzetekkel ellátta őket.

A kötet tartalma: 134 magyar, 18 latin, számtalan vers- és két drámai töredék. Azonkívül a bevezetés is tele van szórva magyarul latin „versmorzsák”-kal. Mindezen versek túlnyomórészt az 1816—1820-ig terjedő időből vannak, tehát a kezdő poétát mutatják be. Értékük: irodalomtörténeti, mivel tulajdonképpen nem mások, mint régi sablonos verselési stílusgyakorlatok, melyekből ritkán csúszdul ki egy-egy őszintébb hang, egy-egy melegebb érzés. Új színeket nem adnak Vörösmarty már megrajzolt írói arcképéhez, hanem csak megerősítenek eddig vallott felfogásunkban.

Ha nem is oszthatjuk fenntartás nélkül Brisits véleményét, hogy „lehetetlen nem érezni, hogy a Vén cigány hegedűjének első

fája ennek a fiatal diáknak a tollszárában már készen volt ...“ (Bev. 23. o.), mert ez beleolvasása lenne olyan értékeknek, melyek valójában nincsenek meg bennük és melyre egyedül Vörösmarty *egész* költői pályájának ismerete ösztönöz, mégis meg kell engednünk, hogy jellemzően kitűnik már ezekből a költeményekből is az önmagára eszmélő Vörösmartyinak helyes irány választása. De a Vén cigány heggedűjének első fája ekkor még nem volt tollszára, mert „inkább magára vett, mint magából alakított szemlélet-móddal“ (Bev. 19. o.) nézte az életet.

Brisits különben a gondos és szeretettel teljes kiadásért az irodalomtörténet részéről minden elismerést és köszönetet megérdemel.

Reischel Artur.

Zolnai Béla: II. Rákóczi Ferenc könyvtára. Budapest, 1926. 8°, 27 l.

A bújosó fejedelem rodostói könyvtára valószínűleg elkallódott, de a könyvek jegyzéke ránk maradt az 1736-ban fölvelt hagyatéki leltárban s Thaly Kálmán közölte is *Saussure levelcinek* Függelékében. A 290 kötetből álló könyvtár megbecsülhetetlen dokumentum a szellemtörténésznek, ki rekonstruálni akarja azt a szellemi milieut, melyben Rákóczi élt. Ezt a feladatot oldotta meg Zolnai Béla egyetemi tanár a Rákóczi korabeli irodalom alapos ismeretével fölfegyverkezve. A könyvtárnak több mint kétharmad része vallásos, theologiai jellegű. A fejedelmi udvar csillogásának, az „udvari ember“ életének Rákóczi már csak kevés emléket vitte magával rodostói remeteségébe. A könyvtár anyagának harmadik csoportja: a tudományos könyvanyag teljes összhangban állott a szent könyvekkel. A 18. századeleji kultúrának minden ága képviselve volt a Rákóczi könyvtárában. Két dolog hiányzott elvileg belőle: a szépirodalom és a fölvilágosodás propagandája. Rákóczi 290 kötetnyi könyvtárából a *princeps christianus* gondolatvilága szól hozzánk.

Cs. B.

Rubinyi Mózes: Kiss József élete és munkássága. Budapest, 1926. Singer és Wolfner. 8° 160 l.

A hat évvel ezelőtt (1921. dec. 31-én) elhunyt Kiss József immár megtalálta a maga biográfusát az eleven tollú Rubinyi Mózesben.

Rubinyi műve bevezetésében áradozva jellemzi Kiss Józsefet s így a maga feladatát is: Élete szép volt és magyar volt, költészetete pedig a *nagy szellemek pantheonjába vitte* a hatalmas termetű litván kántor apró termetű unokáját. El bevezetés után következik a tulajdonképeni életrajz (*Az ember 7—48*) s rá a mű derekas része, a Kiss József költészetének elemző ismertetése a következő beosztás szerint: I. *Lírája* — szercelem, haza hit, öregség, magalátás, önérzet és üldözöttség, életfilozófia, halálvárás alcimiek szerint. II. *Epikája* (— balladák, költői elbeszélések, legendák a nagyapámról). III. *Technikája, stílusa, nyelve* (— jellemző műfaja, epigrammatikus jelleg, stílusa-nyelve, szeplők. IV. *Elődei és utódai* (— akiktől tanult: Arany, Heine, Vajda, akik tőle tanultak: Makai, Heltai stb). Az összefoglaló és értékelő *Pályakép* c. fejezet, jegyzetek s név és tárgymutató zárják be a művet.

A mű váza, beosztása, rendszere ellen lényegesebb kifogás nem emelhető. A költeményeket műfajok szerint elemzi előbb *tartalom*

szerint és a vezérmotívum alapján külön apróbb fejezetekben. Majd ugyancsak apróbb kategóriák szerint vizsgálja a Kiss költszetének *technikáját*, stílusát és nyelvét.

Az elemzés elvégzése után Rubinyi összefoglal és értékkel, kijelöli a Kiss József helyét költészetünk fejlődésében. Tehát a mű módszere átlátszó, világos és tudományos. Legfőleg aziránt támadhat kétségünk, hogy a vezérmotívumok szerint keresztülvitt részletezés nem túlságos-e? Pl. külön fejezet a *Magalátás és külön fejezet az Önérzet és üldözöttség*. Az efféle nagyon is szubjektív dolog és nincs miért töprengeni rajta. Az elrészletezés folytatható és folytatandó a tárgy kimerítő és minden oldalu megvilágításáig, de az ismétlés kizárásáig.

Az ismétlés mindenestre kerülendő. Rubinyi azonban gyakran ismétel. Egész előadása, gondolatvezetése nem tömörebb s ennek következtében nem szabatosabb, mint valami tárcacsevegeése. Ezen a színvonalon, a tárcacsevegeések síkján műve érdekes olvasmány. Tárgyát elevenséggel szemlélteti, az elméleti részekben is közvetlenséggel ír, a költő személyes kapcsolatainak a tárgyalás menetébe illesztésével az esetleg lankadó figyelmet újra éberségre indítja. De sokszor ismétel, ugyanazt a dolgot többször előhozza, cseveg róla s aztán nyugodtan tovább megy, hogy néhány lap után újra elővegye. Ez könyvének egyik hiányossága: a tárgy előterjesztésében mutatkozó fegyelmzezzelenség, pongyolaság. Másik: értékelésének ingadozása, hibás mértéke. Már a bevezetés idéztem mondata, mely szerint Kiss József bevonult volna a *nagy szellemek* pantheonjába, óvatosságra inti az olvasót s eszébe juttatja, hogy nemcsak a költő, de az életrajzíró is *súlykot nem egyszer messzire elhajít*. Meglepő azonban, hogy a Kiss Józsefre mindjárt az első ütemnél alkalmazott hangszin: a nagy szellemek pantheonja — folytonos descrescendón megy át, úgy, hogy a mű végén oda lyukadunk ki a szerző vezetése mellett, hogy *egy keveset kiadó, szinte meddő költő áll előttünk, aki rendkívül gonddal csiszolhatja gyöngyszemeit s lassan részoktatja a közönséget, hogy amit ő kiad, az új és érték, hogyha ő valamit kiad, akkor ünnepe az a magyar irodalomnak*. (146 l.). Tehát már távolról sem nagy szellem Kiss, csak az, ami: tudatosan alkotó tehetség. Nagy szellemnek, Jángelmének Kiss Józsefet Rubinyin kívül komolyan senki sem mondta. Maga Rubinyi is a részletes vizsgálat végén már kevésbé fellengős egyéniségnek látja hősét, közelebb jut a helyes értékeléshez. De hát tudományos okfejtésben erény-e ez a szemmel látható decrescendo? Ingadozás és bizonytalanság tapasztalható a részletekben is. A szerző nagy dolognak, jelentősnek vesz sok körülményt, amely alapján véve kétes értékű, vagy egyenesen decadentia.

Rubinyi érdekes olvasmányt nyújtott, amely a maga tárcaszerű közvetlenségével, csevegő érdekességével mondja el Kiss életrajzát és méltatja költészetét. Erdeme továbbá, hogy Kiss Józsefről elsőnek írt életrajzot. De történelemudományi, irodalomtörténeti szempontból műve a *scientia pedestris* terméke és nem a Kiss József pályájának pragmatikus rajza és méltatása.

Kristóf György.

Waldapfel József: Balassi költeményeinek kronológiája. Budapest, 1927. 8°, 43 l.

Első nagy lírikusunk költészete körül még egész sereg probléma vár megoldásra. Mindaddig nem nyerünk tiszta képet Balasról, a költőről és az emberről, míg e kérdések nem tisztázód-

nak. Így a többek között a Balassinak tulajdonított költeményeknek a szerzőség szempontjából való alapos átvizsgálása is a jövő feladata. Balassi költészetének fejlődése szempontjából okvetlenül ismernünk kell költeményei keletkezésének időrendjét. Ennek megállapításához a fő támasztékot a Radvánszky-kódex beosztása, jegyzetei és a költemények életrajzi vonatkozásai adják. Ez alapon kísérli meg a szerző a költemények kronológiájának megállapítását. Alapos tanulmánya értékes adalékokat szolgáltat a Balassi-filológiához.

Cs. B.

György Lajos: *Az erdélyi magyarság szellemi élete.* Budapest, 1926. (Irodalomtörténeti Füzetek 12. sz. Szerkeszti: Császár Elemér) 8°, 77 l.

A szerző e munkájában a háború utáni idők erdélyi magyar szellemi életén tekint végig. Ezt az áttekintő munkát nála jobban senki el nem végezhetné volna. Ő gyűjtötte össze könyvről könyvre, darabról darabra ennek az egész szellemi terméknek a bibliográfiáját. Ennek az időszaknak erdélyi magyar könyvanyagát senki úgy nem ismeri, mint ő. De nemcsak a kész természet ismeri ennek a szellemi tényésznek, hanem jól ismeri egész belső életét is, melynek egyik tevékeny tényezője volt. Azok a tételek, megállapítások, következtetések, az az egész kép, melyet szellemi életünkről rajzol, mind, mind tőle jól ismert tényeken, valóságokon épülnek föl. Nem egyszer olvastunk hiányos és egyoldalú szemlést régebben is, újabban is az erdélyi szellemi életről. Ezekkel a szemlékkel összehasonlítva tűnik ki igazában György Lajos könyvének tudományos értéke, tűnik ki annak a nagy munkának a fontossága, melyet György Lajos végzett, midőn szellemi életünknek minden apró eredményét számon tartotta, följegyezte, értékelte. Talán kevesen voltak képesek kellően értékelni, talán nem is ismerték, vagy szándékosan agyonhallgatták a reklám nélkül, de fáradhatatlanul dolgozó férfiú derék munkáját. Ez persze mit sem von le munkássága értékéből s nem változtat azon a tényen, hogy napjaink erdélyi magyar szellemi életére vonatkozólag mindenkor György Lajos tanulmányaihoz fordul a kutató bűvár, ha megbízható adatokra akar támaszkodni.

Csűrű Bálint.

Zolnai Béla: *A látható nyelv.* Minerva-könyvtár III. Budapest 1926. 8°, 56 l.

A szerző arra keres feleletet, hogy a *látható nyelv*, vagyis az írás, a *leírt beszéd* milyen érzelmi kapcsolatban áll az élő beszéddel, milyen szerepe van az írásbeliségnek, mint a kifejezés egyik nagyon fontos eszközének. Az írás (nyomatás) nem közömbös eszköze, hanem szerves függvénye a nyelv és stílus fejlődésének. Az írásnak minden időben nagy kultusza volt. A primitív népeknél a szó hatalma révén a mágia eszköze volt, számos népnél magas kultúrfokon is vallásos képzetek fűződtek az íráshoz: az írásnak sacralis jellege volt. Napjainkban is mélyreható (jogi, stílusbeli) különbségek vannak az írott szó és a mondott szó között. Az írás mint önálló formai hatóeszköz esztétikai hatásokra is képes, továbbá mint kézírás az író jellemét, műveltségét, lelki állapotát is kifejezésre juttatja bizonyos mértékig. Fűződhetnek hozzá vallási és faji képzetek s a nyomtatott betű stílusokhoz más-más hangulat is kapcsolódik. Sokféle érzelm fűződhetik az íráskonven-

cíókhoz is: a helyesíráshoz és interpunctióhoz. Végül pedig a szó-
kincs anyagát, a nyelv alaki fejlődését is befolyásolja, konser-
válja az iráskultúra.

Cs. B.

Borbély István dr.: *A régi Torockó.* 8° 175 l. Cluj—Kolozsvár,
Minerva kiadása. 1927.

A könyv előszava tájékoztat a felől, hogy Borbély István
könyve elsősorban kegyeletes érzéseknek köszöni létrejöttét. Vallá-
sának és szülőhelyének szeretete vonzotta a szerzőt kitűzött céljá-
nak fokozatos megoldására. E körülmény magyarázza meg, hogy oly
nagy szeretettel időzik kedves emlékei színhelyénél. A könyv a
torockói völgy őstörténetét, bányászlakói betelepődését, kiváltsá-
gait, jogai megvédéséért való küzdelmeit, belső életét, unitáriussá
változását, földrajzi leírását foglalja magában. Szerző elevenen,
színesen, gyakorlott íróhoz méltóan ír.

Könyve a bányászélet ismeretébe visz be bennünket, amelyben
történeti irodalmunk úgysis annyira szegényes. Erdély fém- és só-
bányáiról az egykori források szűkszavuan szólnak. Kimerítő,
újabb feldolgozások hiányában szívesen kell fogadnunk minden
művet, amely bennünket ez elhanyagolt terület bővebb ismeretébe
bevezet.

A helyi történet egyetemesebb érdeklődésre tarthat számot
azért is, mert az egész környék ismertetését, a román jobbágság
odatelepődését is magában foglalja. Egy-egy helyet nem is lehet,
környezetéből teljesen kivonva, fontosságának megfelelő helyzet-
ben megismertetni.

A szerző azonban talán kissé túlzásba is megy, amikor szülő-
földje ósrégi hadászati fontosságát annyira kiemeli. Történeti for-
rásaink nem tájékoztatnak bennünket Akos vezérről sem, akinek
szerepét szerző annyira tisztán látja. Mindezeknél nagyobb nehé-
séget azonban a torockói bányászok betelepülésében látunk.

A bányászok ugyanis 1291-ben III. Endre magyar királytól el-
pusztult kiváltság levelük megerősítését eszközölték ki. A kivált-
ság levél arról számol be, hogy az eredeti kiváltság levél a tatár-
pusztítások égett el. Szerző ez alapon a bányászok betelepülését,
akik a stájerországi Eisenwurtzel helységekből jöttek, a szászok be-
településével egy időre: II. Géza magyar király idejére teszi.

A kiváltságok azonban nem egyeznek a szászok kiváltságaival,
egyszerű városi bányászjogok, úgyhogy a szászokéval azokat
azonosítani nem lehet. A szerzőt nyilvánvalóan a tatárjárásra való
gondolás, (1241.) tévesztette meg, csakhogy a tatárjárás, amelyről a
kiváltságlevél szól, 1285-ben történt, amikor a tatárok Torockó vi-
dékén is jártak.

A helyzet az, hogy Stájerország egyideig Magyarországhoz
tartozott, a későbbi V. István király ott kormányzó volt s ott is-
merte meg az eisenwurtzeli bányászokat, akiket aztán Erdélybe
hozott. A torockói bányászok tehát nem II. Géza alatt telepedtek be.

E kifogásoktól eltekintve Borbély István műve érdemes
munka és megérdemli, hogy minél többen elolvassák.

Dr. Biró Vencel.

N. Iorga: *Privilegiile Şangăilor dela Târgu-Ocna.* Bucuresti
1915. Ac. Româna Seria II. Tom. XXXVII.

Még 1915-ben jelent volt meg ez a 19 oldalas, érdekes tartalmu
füzet a Román Akadémia történelmi szakosztályának az évkönyv-

vében. A târgu-ocnai (Moldva) csángók kiváltságleveleit ismer-teti a XVII. sz. derekán kezdve be a XIX. sz. harmadik évtizedébe. Ezek a gyakran megújított kiváltságlevelek érdekes helyérdekű adatokat tartalmaznak moldvai véreink egyik nevezetes csoport-jának a mindennapi küzdelmes életéből. A moldvai fejedelmi kincstár adómentességgel, ingyen korcsmálási joggal, hús- és kenyérárulási monopóliummal igyekezett fontos és terhes munká-jukat könnyíteni és jutalmazni. Az ocnai sóbányák fontos jöve-delmi forrást jelentettek a moldvai fejedelmi kincstárnak, mert még a beszarábiai, sőt a krimi tatárság is innen szerezte be a só-szükségletét. A derék csángók munkájának fontosságát és terhes voltát 1785-ben a fejedelmi kiváltságlevél is így emeli ki: „slujba şangăilor iaste gré“ (terhes élet a csángók szolgálata). De legszeb-ben bizonyítja Sturdza János moldvai fejedelem, hogy a csángók országa nagyon hasznos, megbecsülendő, hálásan kezelendő ele-mét alkották. 1828-ban u. i. számukra előregedés, munkaképte-lenség és betegség esetére egy kórházzal kapcsolatos men-lyet alapított.

Magyar nyelvészeti szempontból tanulságos lesz megemlíte-nünk, hogy ezekben az okmányokban csángóink neve váltakozva: *şavgău* (egyszer: *şaugău*) és *şangău*. A *şavgău* (és *şaugău*) alak nyilvánvaló a magyar „sóvágó“, a román hangtani törvények-nek megfelelő módosulással. A „*şangău*“ meg a „*csángó*“ román hangtani fejleménye. A rokonhangzásu két szó közül *aztán* az etymon-gyököket nem ismerő román közhasználatban a *şangău* lett az általános, annál is inkább, mivel ezek a „*sóvágók*“ különben is „*csángók*“ voltak.

A XVII. sz. derekáról való román oklevelekben előforduló magyar eredetű szavak közül (amelyeket egy ocnai születésű író-deák használt) a „*şocodolom*“-ra megjegyezzük, hogy az nem „nuntă“ (lakodalom), hanem vásár (4 old.)

Tatros-Trotuş folyónév etymonját részünkről nem a „tatár“ népvében látjuk (3 old.), hanem annak a besenyő főembernek a nevéből származtatjuk, akit 1074 tájáról a bizánci források idéz-nek (Tomaschek, Zur Kunde ... I, 49).

dr. Bitay Árpád.

Boros György: Brassai Sámuel élete. Kolozsvár (Minerva) 1927. 8-rét 5—342 l.

Boros György még 1897-ben, Brassai Sámuel halála után azon-nal hozzáfogott az unitárius egyház Tanácsának megbízásából ez életrajz elkészítéséhez. Hosszas évek teltek el az előkészületekkel, hosszú évek a kidolgozással és még hosszabbak azzal a várakozás-sal, hogy a munka megjelenhessék. Végre most előtűnik van a nagy mű: éppen egy emberöltő fáradozásának gyümölcse. De az alatt egy igen jó életrajz jelent meg Brassairól, a részletkérdések is avatott tollú feldolgozóra találtak és egy olyan nemzedék nőtt fel, mely híreből ha ismerte az öreget és éppen azért alig tudja megérteni a szerző rajongását „a határtalan nagyságú és tünemé-nyes tehetségű, rendkívüli ember“, a „nagy Mester“ a „Praeceptor Hungariae“ iránt.

Sőt, ha végig gondolja akár az életrajz, akár Fitzé, akár a mo-nografikus tanulmányok után Brassai hosszú életét, szomorúan kénytelen megállapítani, hogy Brassai a XIX. század intellek-tuáлизmusának egy csodás példája volt ugyan, de az emberi tudás majd minden ágának magába szedésével oly terhet rakott magá-ra, mely útjában állt annak, hogy korán maradandó és jövőbe ható alkotással túl emelkedjék. Sehol, semmiben sem tudja e nem-

zedék meglátni, fölfedezni Brassai hatását és kénytelen kurióznunak venni, mintahogy életében már tekintették egész tudós egyéniségét és a műveiben itt-ott, vagy mondjuk, gyakran feltűnedező megállapításait, melyek nyom nélkül hangzottak el, ha utólag ki is lehet egyikükről másikukról mutatni, hogy, a különböző tudományokban haladást jelentettek, mivel Brassaitól teljesen függetlenül mások tudományos eredményeiként váltak közkincesekké.

Brassai emlékét felidézni, életének folyását megrajzolni mégsem felesleges, mivel a szomorú tanulságon felül betölti élete az egész XIX. századot és így soknemű érdeklődést kelt azokban, akik a század nagy történetei mellett egy szűkebb kör történetének intímebb részletei iránt érdeklődnek.

Ezt az érdeklődést teljesen kielégíti Boros György, mert alig hiszem, hogy volna még egy olyan életrajz, mely az aprólékos részleteket majdnem annyi kedvvel tárgyalja, mint a nagyokat. A szerző rajongó csodálata hőse iránt megejtette ítélőtehetségét úgy, hogy szinte válogatlanul mindent közöl, amit csak kutatásaival fölfedett vagy személyes érintkezésével megtudott és inkább kétszer is elismétel igen sok dolgot, nehogy valamit mellőzzön vagy említés nélkül hagyjon.

Boros véglegesen tisztázza Brassai eredetét. Megállapítja, hogy a Brassóból Torockóra szakadt Wellmes János a család alapítója, akinek unokája volt Brassai. Munkája többi részében bőven tárgyalja Brassai életkörülményeit, itt-ott a korviszonyokat is. Mindezt — ha nem ügyelünk a rengeteg sajtóhibára — elég kellemesen olvashatjuk és ez a könyv legfőbb érdeme.

A hatalmas kötetet a Minerva állította ki szép papíron és tiszta nyomással. Ára 250 Leu.

(k. e.)

Mezőkövesdi Ujfalvy Sándor: *Az erdélyi régi és közelebbi vadászatok.* (1854.) Ujfalvy Sándor életrajzát bevezetésül írta dr. Gyulai Farkas. Minerva-könyvtár 8. füzet, Kolozsvár. Minerva rt. kiadása. 8 r. XVI. + 86 l.

Rendkívül értékes kis erdélyi könyv jelent meg a Minerva-könyvtár nyolcadik füzeteként: Ujfalvy Sándornak *Az erdélyi régebbi és közelebbi vadászatokról és vadakról* még 1854-ben írott munkája első fele. Maga Ujfalvy *öreg vadász* írói álnéven már az 1860-as években közölt a *Vadász és Versenylapban* s a *Hazai és külföldi vadászrajzokban* belőlük. Ezek azonban ma annyira ritkák, hogy alig lehet egy-egy példányukat megtalálni s így a Minerva már azért is hasznos szolgálatot tett, midőn az érdekes füzetet kiadta.

Ujfalvy nem szándékozott összegyűjteni még az ő koráig megjelent történeti forrásaink vadászatait sem, melyek közül, hogy többet ne említsünk, e tárgyban csak Szalárdi, Bethlen Miklós és Cserey Mihály is pár érdekes adatot nyújtanak. Az azóta megjelent erdélyi források között pedig I. Rákóczy György 1633-iki úti és vadásznaplója (Erd. Múzeum 1900.), Thököly Imre, Czerei Wass György és László naplói, vagy Wesselényi István bő kiadatlan naplójegyzetei 1704., 1707-ből és 1708-ból összesen ívekre menő nagybecsű anyagot adnak. A családi levéltárak nem egy perirata, valatása és sok missilis levele pedig annyit nyújt, hogy azokat, mint a régi társadalmi élet egyik érdekes fejezetét külön is érdemes volna megírni. Ujfalvy munkája két első fejezetében apósa, apja, öreg vadásztársai, s öreg román vadászok és hajtók elbeszélései után ír s tulajdonkép nem megy messzebbre vissza a XVIII. század közepénél.

Első fejezetében csak a bölényvadászatokról szól s ő úgy tudta, hogy Erdélyben az utolsó bölényt 1762. őszén a borgói havasokon ejtették el. Más forrás szerint viszont a Székelyföldön 1814-ben lőtték az utolsót. Az a második fejezet, melynek Ujfalvy *A XVIII. század közepén inneni vadászatok* címét adta, br. Bánffy Farkas kir. táblai elnök és iskolája, az id. br. Wesselényi Miklós, br. Bornemisza József és Lipót s Ujfalvy Sándor édesatyjának, Ujfalvy Sámuel alispánnak a XVIII. század utolsó és a XIX. század első negyede vadászatai képeiből áll. E vadászatok egy részén már Ujfalvy Sándor is részt vett s a következő szakaszok mind saját élményeinek színes és érdekes emlékiratszerű képei is. Külön fejezetekben szól a *zibói, görgényi, almási, kusmai, a háromszéki, mezőségi* egymástól bizonyos fokig eltérő jellegű vadászatokról. A *főispáni és szolgabírói vadászatok* rajzában pedig a hivatalos és épen azért nagy készüléttel, de a legtöbbször ennek távolról sem megfelelő eredménnyel folytatott vadászatokról ad nem egyszer jóízű, humortól csillogó, mindig élénk és érdekes leírásokat.

A füzet az 1750—1850. közötti száz év erdélyi életének egy társadalomtörténeti nézőpontból nagybecsű életképrészlete. Értékét emeli művészivé emelkedő elbeszélő készsége s magukban is önálló becű alak- és jellemrajzai. Ezekből Grozsa Juon és Krizsán Alexa öreg vadászok (4—6 l.), a pecérek s köztük az öreg Virág Peti (10—12 l.) a háromszéki székely hajtók (48 l.), a román mesemondók (64 l.) rajzai mesteri színvonalra emelkednek. Viszont br. Bánffy Farkas, id. és ifj. br. Wesselényi Miklós, br. Bornemisza József és gr. Kendeffy Ádám alakjai szinte külön jellemrajokban elevenülnek meg s egy-egy vadászat és az azzal járó időtöltések színes és mozgalmas képe a maga nemében majdnem utolérhetetlen érdekességű olvasmánnyá, de értékes és művészi társadalom-történeti forrássá is emelik a kis füzetet. Előszóul dr. Gyulai Farkas írta meg egy íven Ujfalvy Sándor érdekes életrajzát s jelzi, hogy a füzet kelendősége esetén a kéziratból a *Mirna* még hajlandó kiadni. A kiadvány érdekessége és olcsó ára (20 leu) annyira kínálja ezt a közönségtől függő lehetőséget, hogy a folytatást még ebben az évben reméljük.

Kelemen Lajos.

Bene Lajos: *Az ismeretterjesztő előadások lélektana, módszere és eszközei.* Előszóval ellátta Bodó János. Budapest, 1926. „A Falu Könyvtár” 32 szám. 47 oldal 8°

E füzet abba a kitartó, nemes törekvésű munkába ad bepillantást, melyet Magyarországon a népi kultúra emelésére fordítanak. A „Falu” országos földműves szövetség támogat minden olyan mozgalmat, mely a falu hasznát célozza.

Az állam mindenben kezére játszik e törekvéseknek, sőt hivatalosan is elrendelte közegeinek az ismeretterjesztő előadások bevezetését. Minden faluban kultúrbizottságok alakultak, hogy elsősorban a téli hónapokat használják fel sorozatos előadások tartására. A kérdés lényegéből s a népi pszichológiából önként adódik, hogy a vezetőknek sok nehézséggel kell megbirkózniok.

E nehézségek kiküszöbölésére ad Bene Lajos hasznos figyelemzetőket. Értékes útbaigazításokat a falut érdeklő kérdések megválasztására, az előadások kellő megszervezésére, a hallgatóság odacsalogtatására s az állandó érdeklődés ében tartására. Kíméletlen igazmondással mutat rá, hogy az esetleges sikertelenség majdnem minden esetben a vezetők és előadók hibájából s tapasztalatlanságából s talán nemtörődömségéből következik.

A szemléltetés eszközei közé szerző felveszi a modern technika legújabb eredményeit. Szóhoz jut a vetítés, film s az episcop, mely-lyel átlátszatlan tárgyakat könnyen nagyítva vetíthetünk a vászonzonra, sőt még a rádiót is beállították a falu előbbrevitelének eszközei közé.

Bene Lajos nem elméletet ad, hanem a mindennapi élet gazdag ismeretére építi útmutatásait. Néha talán kicsinyesnek tűnik fel, de a tapasztalat őt igazolja, midőn az apró részletkérdéseket sem hagyja figyelmen kívül. Könyvét a mi viszonyaink között is haszonnal forgathatják, kik a nép anyagi és kulturális helyzetének javítását szívéükön viselik.

Dr. Kántor Lajos.

Cholnoky Jenő dr.: *A földfelszín formáinak ismerete.* (Morfologia). Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. Évsz. nélkül.

A morfológia a földrajznak az az ága, amely a szilárd földfelszín formáinak kialakulását rendszeresen magyarázza. Ezt a tudományt legelsőnek A. Penck *Morphologie der Erdoberfläche* c. művében próbálta rendszerbe foglalni. Utánna a francia De Martonne majd a magyar Lóczy Lajos lépnek fel, mint a geomorfologia világhírű művelői. Igazi tudományá azonban William Morris Davis, a bostoni Harvard egyetem tanára tette. Neki köszönhetjük, hogy a felszíni formákról az u. n. tömbszelvények útján logikus és áttekinthető képet nyerhetünk.

Davis nyomán, de tőle mégis egészen függetlenül írja meg Cholnoky magyar nyelven a geomorfologia kézikönyvét. Davis mellett Cholnoky az, aki észreveszi, hogy a legpontosabb katonai térképeken sem tudjuk egy pillantással tisztán áttekinteni a felszíni formákat, ezért veszi igénybe a három koordinátás ábrázolást. Ez a módszer valamely területnek három irányban, szélesség, hosszúság és magasságban való kiterjedését ábrázolja. Ily módon a felszínről olyan képet nyerünk, mintha egy domború térképről készítettünk volna perspektívás rajzot.

Aki tudja, hogy mennyi időbe és fáradságba kerül egyetlen egy tömbszelvényt megszerkeszteni, az fogja igazán méltányolni a könyv értékét. 169 ábrából 134 tömbszelvény. Ha csak teheti, mindig a Kárpátok gyűrűjétől körülvevő területekről veszi a jellemző példákat, 45 művészi tömbszelvényt rajzolt erről az általunk is jól ismert térszínről.

Legjobban érdekelnék minket az Erdély földjéről vett példák. Ilyenek a Meleg-Szamos völgyének kialakulása különféle kőzetekben, a Maros szurdoka Solymosvára alatt, a segesvári terrasziget, a Tordai és Túri hasadék tömbszelvénye, az Ünökő kárfülkéi.

A kőzet minősége szerint való lepusztulás formáit Kolozsvár és vidékének példáival illusztrálja. A sivatagi medencék lecsapolásának megmagyarázása közben az Erdélyi Medence kialakulása legegyszerűsége előtt. Tipusosan száraz, sivatagos medence volt ez, amelyet a pleisztocén kor elején a folyók hátráló eróziója minden oldalról megtámadott és befűrészelt. Az esőt hozó szelek az így támadt réseken keresztül könnyen bejuthattak a medence belsejébe, az éghajlat egy csapásra megváltozott, a sivatagból szavanna lett.

Nagyon tanulságos módon ismertet meg az eróziós völgyek kialakulásának formáival. A földalatti vizek erózióját, a szél-fúvás hatásának következményeit mind önálló tanulmányai alapján írja meg.

Erre a magyar nyelvű Morfológiára büszkék lehetünk, mert

teljes joggal elmondhatjuk, hogy a világirodalomban a földfel-
szín formáiról még ilyen részletes és kimerítő munka nem jelent
meg. Cholnoky Morfológiája valóságos bibliája lesz a magyar
földrajzot tudományosan művelőknek.

Xántus János.

Hettner Alfréd: *A leiró földrajz alapvonalai.* II. kötet. Tenge-
rentúli földrészek. Fordította Littke Aurél. Magyar Egyetemi
Nyomda Budapest, 1926.

Hettnernek magyar nyelven is megjelent Európáját rövid idő
mulva követte a „Tengerentúli Földrészek“ kiadása. A magyar
leiró földrajzi irodalomban hézagpótló ez a munka, mert Cholnoky
Amerikáján kívül a kontinenseknek modern leírása hiányzott. 437
oldalon, 195 szöveg közé iktatott képpel ismerteti meg az Európán
kívüli kontinenseket. Nagy érdeme a kézikönyvnek, hogy nem-
csak az egyes földrészek felfedezőit említi meg, hanem a kisebb
területek, egyes országok kutatóit is megnevezi. Majdnem mindig
utal az illető ország legjobb földrajzi leírására is. Az anyagot
nemcsak országok és tájak szerint írja le részletesen, hanem min-
dig tekintetbe veszi a gyakorlati érdekeket is.

Hettner e könyvében harminc év megfeszített munkájának
eredményeivel ajándékozza meg a földrajzi irodalmat.

Xántus János.

Abberto M. De Agostini: *Tíz esztendő a Tűzföldön.* Fordította
Cholnoky Béla. Budapest, Lampel R. R. T. Könyvkiadó Vállalata.

A Magyar Földrajzi Társaság égisze alatt eddig egész soro-
zata jelent meg a világhírű földrajzi kutatók munkáinak. Sze-
rencés és érzékkel választják ki a lefordításra érdemes munkákat,
amelyek nemcsak tanítanak, hanem egyúttal szórakoztatnak is.
Ilyen könyv Agostini tűzföldi utazása is. Egy szerzetes, aki a föld
legelhagyatottabb részén 10 évet tölt el s egészséges szemmel és
kellő előtanulmányokkal rendelkezve, valósággal megváltoztatja
eddig ismereteinket a Tűzföldről. -- A terület általános leírása
után részletesen tárgyalja annak felfedezését Ferno Magal-
haestól kezdve, aki 1519-ben, a kontinens déli csücskét össze-vissza
szabdalt szigetek közt kereste meg az Indiába vezető utat. A leg-
fontosabb észleleteket az angol James Cook (1768—71 és 1774—75),
továbbá a spanyol Don Antonio de Cordoba (1785) teszi. Hidro-
grafiai munkájukat csak a XIX. században szárnyalja túl Parker
King és Fitzroy.

Agostini Punta Arenasból indul, innen és Amerika legdéleb-
ben fekvő kikötőjéből, Ushuaiából vezeti expedícióját. Kétszer mász-
sza meg a Tűzföld legmagasabb csücskét, a 2404 m. magas M. Sar-
mientót. Föllebbenti a hegyvidéken szétterülő ködfátyolt s bepil-
lantást nyújt a buja őserdők homályába. Hatalmas, a tengerig
lenyúló glecsereket fedez fel és térképez. Kár, hogy a domborzat-
nak az éghajlat kialakulására gyakorolt hatását szerző nem méltá-
nyolja kellőképen.

Agostini a Fagano-tó partján együtt él a bennszülöttekkel,
akik három törzset alkotva népesítik be az archipelagus területét.
Ezek az alakulat, jahgan és ona-indiánusok. Darwin, aki maga is
beutazta a Tűzföldet, tévesen kannibáloknak tartotta őket. A be-
vándorló európai telepesek, csakhogy minél több földet mond-
hassanak magukénak, halomra lőtték, vagy sztrichninnel mérgezték
meg a védtelen indiánusokat. Számuk annyira megfogyott,
hogy a három törzs együtt alig haladja meg az 500 lelket.

Agostini munkáját 101 kép díszíti, amelyek közül 27 kromopapírra van nyomva. A szöveg megértését, valamint az expedició útjának követését nagyban elősegíti a mellékelt három térképlap. A térképek nagy gonddal készültek; a szakértő kartografus észreveszi, hogy dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanár rajzolta, bár nevét nem említi a fordító.

Xántus János.

Zoltán Ferenczi: *List of the translations of Jókai's works into foreign languages* (= A Jókai-fordítások jegyzéke). Bibliofil Könyvtár 1. szám. Budapest, 1926. 8°, 43 l.

A szerző e bibliografiai munkában, melyhez Rákosi Jenő írt előszót, azon fordítások jegyzékét állítja össze, melyek Jókait az egész világon ismeretessé tették. Többen próbálkoztak már ilyen jegyzék összeállításával, de ezek között szerzőnké a legteljesebb. A Bibliofil Könyvtár szerkesztője, Sikabonyi Antal e művel indította meg érdemes vállalatát, hogy az egész világ előtt példázza benne a nagy magyar regényíró s vele a magyar alkotó erő diadal-útját a világ körül. A fordítások a különböző nyelvek között így oszlanak meg: angol 119, német 333, svéd 26, dán 12, holland 4, finn 61, eszt 48, lett 20, francia 45, spanyol 4, olasz 17, román 25, horvát 4, szerb 30, szlovén 2, bolgár 1, ruthén 2, tót 62, cseh 193, lengyel 101, litván 5, orosz 37, örmény 1, héber 1, esperanto 1.

Cs. B.

Dr. Orient Gyula: *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*. Cluj-Kolozsvár, 1926. Minerva r. t. 8°, 263 l.

Rendkívül értékes, a gyógyszerészeti szakirodalomban különösen ritka becsű munkát jelentetett meg nemrégiben dr. Orient Gyula orvos és gyógyszerész doktor, a kolozsvári egyetem előadó tanára. A hatalmas, 263 oldalra terjedő munka egyedül áll a gyógyszerészeti szakirodalomban s ez egymagában is komoly elismerést biztosít úgy a műnek, mint kiváló szerzőjének. Orient professzor évtizedek óta a legodaadóbb művelője a gyógyszerész-irodalomnak s rendkívül sok érdekes új adattal gazdagította a gyógyszerészet kultúrtörténelmét. Ezzel a munkájával azonban olyan teljesítményt végzett, ami évtizedes kiváló tevékenységét is jóval felülmúlja s méltán keltette fel a külföld tudományos érdeklődését. Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet történetét megírni rendkívül nehéz munka. Nincsenek kútfurrásai, nincsenek kitépéselt ösvényei, aki ezt a munkát akarja elvégezni, annak rengeteg területen kell kutatni, rejtett homályokból kell megszereznie adatait. De Orient dr. elvégezte ezt a munkát. Olyan könyvet adott a tudományos világ kezébe, amely minden időben forrásmunka lesz. Hű képét találjuk benne az erdélyi—bánáti gyógyszerészet kialakulásának, fejlődésének s biztató jövőt ígérő rohamos nekilendülésének. A legrégebbi őskor ismertetése után a dákoromán, hun-magyar korszak, az Árpád királyok, fejedelemségek idejének gyógyszerész történetét kapjuk meg élvezetes, eleven előadásban, úgy, hogy nemcsak a szakembert, de a laikust is szívesen érdeklik az egyes korok érdekes eseményei, változásai. Kellemes, könnyed stílusa mellett külön említést érdemel praktikus történelmi felosztása, biztos anyagkezelése, amelyekkel szerző feltétlen irodalmi becsüvé tette legújabb munkáját. A könyvet a Gyógyszerészek Általános Egyesületének erdélyi kerülete adta ki.

S. Nagy László.